

Adam JAKUSZEWICZ\*

## TEORIE PRAW PODSTAWOWYCH I ICH ROLA W WYKŁADNI KONSTYTUCJI

### **Streszczenie**

*Postanowienia konstytucji regulujące prawa podstawowe charakteryzują się znacznym stopniem nieokreśloności. Z tego względu wymagają wykładni konkretyzującej, polegającej w dużej mierze na wypełnianiu ich ram normatywną zawartością. Ponieważ tradycyjne metody wykładni okazują się niewystarczające, interpretator przy realizującym to zadanie odwołuje się do określonych teorii praw podstawowych. W niniejszym opracowaniu przedstawiono najbardziej wpływowe teorie praw podstawowych oraz dokonano analizy skutków ich wykorzystywania w procesie wykładni konstytucji. Ponadto zasygnalizowano potrzebę sformułowania wiążącej interpretatora teorii praw podstawowych właściwej dla danej konstytucji, wyprowadzanej z całokształtu jej postanowień.*

**Słowa kluczowe:** teorie praw podstawowych, wykładnia konstytucji, klauzula wolności, nakaz urzeczywistniania sprawiedliwości społecznej.

### **Wstęp**

Wykładnię prawa można rozumieć jako ciąg czynności intelektualnych, w którym przeplatają się elementy kognitywne oraz wartościujące<sup>1</sup>. Na treść konkretnej decyzji interpretacyjnej wpływa wiele czynników, do których należą: natura danego przypadku prawnego, stopień jego trudności, kontekst, w którym wykładnia jest dokonywana, a także tradycja interpretacji właściwa dla danej kultury prawnej. Najważniejszym z nich są jednak przekonania interpretatora<sup>2</sup> znajdujące wyraz w jego dążeniu do znalezienia „sprawiedliwego” rozwiązania

---

\* Dr Adam Jakuszewicz, adiunkt w Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

<sup>1</sup> J. Oniszczyk, *Stosowanie prawa. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2000, s. 26.

<sup>2</sup> J. Stelmach, *Die unbegrenzte Interpretation*, [w:] *Krakauer – Augsburger Rechtsstudien. Die Grenzen der rechtsdogmatischen Interpretation*, (red.) J. Stelmach, R. Schmidt, Warszawa 2011, s. 12 i n.

danego przypadku<sup>3</sup>. Wybór określonej opcji interpretacyjnej, mieszczącej się w ramach zakreślonych przez brzmienie przepisu, należy więc do podmiotu dokonującego wykładni prawa i stanowi jego akt woli<sup>4</sup>. Ów subiektywny czynnik odgrywa szczególną rolę w przypadku wykładni konstytucji, ponieważ wiele jej postanowień ma charakter klauzul o charakterze ogólnym, by nie powiedzieć ogólnikowym, których znaczenie wymaga dopiero ustalenia<sup>5</sup>. Dotyczy to w szczególności przepisów regulujących prawa i wolności jednostki, dlatego wymagają one nie tylko wykładni eksplikacyjnej, czyli wyjaśnienia ich sensu, lecz także interpretacji konkretyzującej, mającej na celu wypełnienie ramowych postanowień konstytucji normatywną zawartością. „Bez aktualizacji, konkretyzacji praw jednostki dokonanych w drodze ich interpretacji przez powołany do tego organ nie byłaby możliwa ich efektywna ochrona”<sup>6</sup>.

Konkretyzacja, o której mowa, może przybrać różną postać. Tytułem przykładu, sformułowanie zamieszczone w art. 53 ust. 1 Konstytucji RP, zgodnie z którym „każdemu przysługuje wolność sumienia i religii”, może być rozumiane jako prawo podmiotowe do wyznawania jakiegokolwiek religii (przy czym już nie jest jasne, czy gwarancja konstytucyjna obejmuje swoim zakresem wolność wyznawania światopoglądu niereligijnego), jako instytucjonalna gwarancja pluralizmu religijnego, jako obowiązek państwa zapewnienia określonych przywilejów lub świadczeń na rzecz kościołów i związków wyznaniowych, wreszcie jako wartość konstytucyjna, której realizacja przyczynia się do integracji wspólnoty państwowej. Istotne jest przy tym, że brzmienie cytowanego przepisu nie wskazuje jednoznacznie, która lub które z wymienionych opcji interpretacyjnych stanowią optymalną, to jest najbardziej adekwatną konstytucyjnie, konkretyzację wolności religii. W tej sytuacji podmiot dokonujący wykładni sięga – świadomie lub nieświadomie – do określonej teorii praw podstawowych, rozumianej jako „systematycznie zorientowany pogład dotyczący charakteru,

---

<sup>3</sup> H. Nogueira Alcalá, *Lineamientos de interpretación constitucional y del bloque constitucional de derechos*, Santiago de Chile 2006, s. 89.

<sup>4</sup> H. Kelsen, *Reine Rechtslehre*, Wien 1992, s. 351.

<sup>5</sup> L. Garlicki, *Zasady określające działalność orzecznictwa sądów konstytucyjnych*, [w:] *Charakter i struktura norm konstytucji*, (red.) J. Trzciniński, Warszawa 1997, s. 125.

<sup>6</sup> B. Banaszak, *Ogólne wiadomości o prawach człowieka*, [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, (red.) B. Banaszak, A. Preisner, Warszawa 2002, s. 48.

normatywnego celu oraz normatywnego zasięgu praw podstawowych. Z reguły teoria ta posiada punkt odniesienia, czyli systematyczne ukierunkowanie na określoną koncepcję państwa i/lub określoną teorię konstytucji<sup>7</sup>. Innymi słowy, teorie praw podstawowych to zespół poglądów dotyczących właściwego uregulowania relacji między jednostką i społeczeństwem a państwem. Stanowią one wynik refleksji doktryny prawa konstytucyjnego mającej na celu znalezienie optymalnego rozwiązania określonych problemów, pojawiających się na tle rozmaitych uwarunkowań politycznych i społecznych. Zawierają w sobie określoną koncepcję wolności, koncepcję pozycji jednostki w państwie i społeczeństwie, a także poglądy na temat roli państwa w kształtowaniu treści praw podstawowych oraz ich ograniczania.

Teorie praw podstawowych znajdują zastosowanie w topicznych i hermeneutycznych metodach wykładni prawa, pełniąc w nich funkcję „paradygmatów, czy też symulacji prawniczych”<sup>8</sup> dostarczających spójnych argumentów, przemawiających za przyjęciem określonej decyzji interpretacyjnej. Poprzez odnoszenie poszczególnych praw podstawowych do określonej teorii podmiot dokonujący wykładni zakreśla przestrzeń, w którą wpisuje ich zakres i treść. Doktryna prawnicza oraz orzecznictwo czerpiąc z poszczególnych teorii praw podstawowych, a zarazem je doskonaląc, formułują standardową zawartość normatywną poszczególnych konstytucyjnych praw i wolności oraz szczegółowe dyrektywy ich wykładni. W ten sposób konsekwentne stosowanie określonej teorii praw podstawowych prowadzi nie tylko do uproszczenia procesu wykładni, lecz co ważniejsze, przyczynia się do zwiększenia pewności prawa oraz przewidywalności decyzji interpretacyjnych. Z drugiej jednak strony poszczególne teorie praw podstawowych w miarę ich rozwoju wykazują tendencję do przekształcania się w „hermeneutyczne stereotypy, zamknięte pakiety rozumowania”<sup>9</sup>, co utrudnia, a nawet uniemożliwia, ich wzajemne oddziaływanie.

---

<sup>7</sup> E. W. Böckenförde, *Grundrechtstheorie und Grundrechtsinterpretation*, [w:] idem, *Staat, Verfassung, Demokratie. Studie zur Verfassungstheorie und zum Verfassungsrecht*, Frankfurt am Main 1992, s. 116.

<sup>8</sup> F. J. Bastida et al., *Teoría general de los derechos fundamentales en la Constitución Española de 1978*, Madrid 2004, s. 60.

<sup>9</sup> Ibidem, s. 61.

Powiązanie wykładni postanowień konstytucji z określoną teorią praw podstawowych nie jest, jak mogłoby się wydawać, ideologicznym dodatkiem interpretatora, który można by wyeliminować przy prawidłowym stosowaniu „klasycznych” metod wykładni. Szukanie w teoriach praw podstawowych wskazówek ukierunkowujących interpretację konstytucji znajduje uzasadnienie we wspomnianej ogólnikowości, fragmentaryczności oraz ramowym charakterze jej postanowień. Nie sposób uniknąć odnoszenia się do teorii praw podstawowych zwłaszcza przy stosowania wykładni funkcjonalnej, która w przypadku ustalania sensu przepisów regulujących tę problematykę wydaje się nieodzowna<sup>10</sup>. W ten sposób jednak problem wykładni praw podstawowych nie tylko nie zostaje rozwiązany, lecz jedynie ukazuje się z jeszcze większą wyrazistością. Mimo bowiem daleko idących skutków dla kształtowania treści konstytucyjnych praw i wolności, jakie wynikają z zastosowania poszczególnych teorii w procesie wykładni i stosowania prawa, odwoływanie się do którejś z nich staje się niejednokrotnie kwestią swobodnej decyzji interpretatora. Powstałe w ten sposób rozbieżności rezultatów wykładni w podobnych sprawach wymykają się metodologicznej kontroli, co negatywnie wpływa na poziom pewności prawa oraz przewidywalności jego stosowania. Warto więc uświadomić sobie związki zachodzące między najbardziej wpływowymi teoriami praw podstawowych a wykładnią postanowień konstytucji oraz przeanalizować, w jaki sposób osadzenie wykładni przepisów konstytucji w kontekście konkretnej teorii praw podstawowych wpływa na określenie zakresu i treści tychże praw. W niniejszym opracowaniu

---

<sup>10</sup> „Prawa podstawowe oraz ich ograniczenia powinny stać się przedmiotem wykładni teleologicznej, zorientowanej na ustalenie ich celu, oraz wykładni systematycznej, której rezultat pozostaje w zgodzie z rzeczywistością społeczną i która bierze pod uwagę wynikające z niej konsekwencje polityczne i społeczne”. (H. Nogueira Alcalá, *Derechos fundamentales y garantías constitucionales*, Tomo 2, Santiago de Chile 2008, s. 14). Uzasadnienia tego postulatu należy poszukiwać w szczególnej roli, jaką w strukturze konstytucji odgrywają jej zasady. (A. Squella Narducci, *Introducción al Derecho*, Santiago de Chile 2000, s. 419). W celach proklamowanych w konstytucji znajduje wyraz dominująca w danym społeczeństwie teoria polityczna, która determinuje jego funkcjonowanie. Konstytucja jest instrumentem sprawowania władzy oraz znakiem jedności narodu, dlatego jej wykładnia skazana jest na niepowodzenie, jeżeli interpretator nie uwzględni motywów politycznych i społecznych, które jej przyświecają. (G. Badeni, *Tratado de derecho Constitucional*, Tomo 1., Buenos Aires 2006, s 108.)

powyższe zagadnienia mogą zostać przedstawione jedynie w ogólnym zarysie przy jednoczesnym ograniczeniu się do przedstawienia przykładowych problemów. Drugą kwestią wymagającą rozstrzygnięcia jest ustalenie, czy na gruncie Konstytucji RP stosowanie poszczególnych teorii praw podstawowych pozostaje w granicach swobodnej decyzji interpretatora, czy raczej należy przyjąć, że ustawodawca konstytucyjny podjął w tym zakresie określone rozstrzygnięcia na bazie przyjętej przez siebie teorii praw podstawowych, której nadał walor normatywny poprzez wprowadzenie do Konstytucji jej zawartości. Próba zrekonstruowania takiej adekwatnej konstytucyjnie teorii praw podstawowych powinna stanowić punkt wyjścia oraz kierunek procesu interpretacyjnego. Sformułowanie jej zrębów stanowi jeden z celów niniejszego opracowania.

## **1. Teoria liberalna**

W myśl teorii liberalnej prawa podstawowe postrzegane są jako uprawnienia wolnościowe jednostki w stosunku do państwa. Celem ich jest zapewnienie ochrony wolności jednostki oraz społeczeństwa w tych obszarach ludzkiej aktywności, które w różnych okresach i kontekstach historycznych okazały się szczególnie narażone na interwencję ze strony państwa, przy czym punkt ciężkości ochrony został położony na prawa i wolności osobiste i polityczne. Według teorii liberalnej prawa i wolności podstawowe istnieją przed państwem, zaś wprowadzenie ich do tekstu konstytucji ma znaczenie jedynie deklaratoryjne, jest aktem uznania ich przez państwo. Rola państwa sprowadza się do obowiązku stworzenia prawnych gwarancji ochrony wolności oraz do takiego ustanowienia jej granic, aby korzystanie z niej przez jednostkę nie pociągało za sobą uszczerbku dla praw i wolności innych osób<sup>11</sup>. Wolność jednostki podlega ograniczeniom jedynie wówczas, gdy wymaga tego dobro wspólne, przy czym ocena zasadności nakładanych ograniczeń dokonywana jest w świetle zasady proporcjonalności<sup>12</sup>. Także

---

<sup>11</sup> Por. Artykuł 5 Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z 1789 roku, zgodnie z którym „wolność polega na tym, że wolno każdemu czynić wszystko, co tylko nie jest ze szkodą drugiego, korzystanie zatem z przyrodzonych praw każdego człowieka nie napotyka innych granic, jak te, które zapewniają korzystanie z tych samych praw innych członków społeczeństwa. Granice te mogą być zakreślone tylko drogą ustawy”.

<sup>12</sup> Jak argumentuje C. Schmitt, prekursor zasady proporcjonalności, „Każda regulacja ustawowa, każda władcza interwencja, każda ingerencja ze strony państwa musi

i obowiązki nakładane na jednostkę wymagają uzasadnienia i są z zasady ograniczone. „Gdyby było inaczej, popadłyby w sprzeczność z prawami i wolnościami. Obowiązki są wszak z nimi powiązane i jednostka wykonując je przyczynia się do realizacji praw i wolności. Powiązania te nie prowadzą jednak do uzależnienia korzystania przez jednostkę z jej praw od wypełnienia przez nią powinności”<sup>13</sup>. Oprócz tego elementy konkretnego prawa podstawowego składającego się na jego rdzeń (istotę) w ogóle nie podlegają ograniczeniom ze strony ustawodawcy. Zasada ta stanowi bezpośrednią konsekwencję leżącego u podstaw teorii liberalnej założenia, w myśl którego wolność jednostki jest – zasadniczo – nieograniczona, z kolei kompetencja państwa do ingerencji w wolność jednostki ma co do zasady ograniczony charakter<sup>14</sup>.

W sferze prywatnej prawa podstawowe pełnią więc funkcję obronną wobec ingerencji państwa<sup>15</sup>, natomiast w wymiarze publicznym rodzą po stronie państwa obowiązek normodawczej powściągliwości<sup>16</sup>. Określenie treści wolności oraz sposobów czynienia z niej użytku zasadniczo pozostaje poza kompetencją regulacyjną państwa. „To, czym jest wolność, może w ostatecznej instancji określić jedynie tylko ten, kto ma być wolny. W przeciwnym razie, jak uczy wszelkie ludzkie doświadczenie, rychło nastąpiłby koniec wolności”<sup>17</sup>. W tym sensie postanowienia konstytucji regulujące prawa podstawowe pełnią funkcję rozgraniczenia zakresu kompetencji władzy państwowej od zakresu wolności jednostki i społeczeństwa.

W myśl teorii liberalnej wolność jednostki postrzegana jest więc jako wartość sama w sobie, dlatego ochrona praw podstawowych, ujmowanych jako przestrzenie tejże wolności, nie może być uzależniona od tego, czy jednostka czyniąca z nich użytek, zmierza do osiągnięcia określonych celów, uznanych z jakiegoś względu za pożądane lub wartościowe. Motywacja jednostki leżąca u podstaw jej decyzji odnośnie

---

z zasady być ograniczona, mierzalna, obliczalna. Każda państwowa kontrola musi ze swej strony podlegać kontroli.” ( C. Schmitt, *Verfassungsrechtliche Aufsätze*, Berlin 1985, s. 208 i n.).

<sup>13</sup> B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2010, s. 465.

<sup>14</sup> E. W. Böckenförde, *Grundrechtstheorie und Grundrechtsinterpretation...*, s. 121.

<sup>15</sup> Warto zauważyć, że w doktrynie niemieckiej klasyczne prawa polityczne nazywane są „prawami obronnymi” (*Abwehrrechte*).

<sup>16</sup> C. Landa Arrayo, *Teorías de los derechos fundamentales*, „Cuestiones constitucionales; revista mexicana de derecho constitucional” 2002, nr. 6, s. 58.

<sup>17</sup> C. Schmitt, *Verfassungsrechtliche Aufsätze*, Berlin 1985, s. 167.

(sposobu) korzystania z przysługujących jej praw i wolności nie podlega prawnej ocenie państwa. Nie może więc stanowić kryterium ewentualnego zróżnicowania zakresu ochrony, o ile nie zostaną przekroczone granice określone koniecznością ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz praw i wolności innych osób. W konsekwencji, społeczeństwo powinno zostać zorganizowane wokół zasady autonomii jednostki oraz jej prawa do samostanowienia, które co do zasady powinno przeważać nad interesami zbiorowości<sup>18</sup>, przy czym ochrona wolności jednostki postrzegana jest jako najwyższy cel państwa i społeczeństwa<sup>19</sup>. Zasada równości ujmowana jest wyłącznie w kategoriach równości formalnej, co oznacza, że rola państwa ogranicza się do stworzenia wyłącznie prawnych gwarancji wolności, władze publiczne nie są zaś zobowiązane do stworzenia i utrzymywania warunków (ekonomicznych, społecznych itp.) umożliwiających realne korzystanie przez jednostkę z posiadanych praw. Na przykład ochrona wolności środków masowego przekazu w ujęciu teorii liberalnej nie pociąga za sobą obowiązku zapewnienia przez państwo rzeczywistego pluralizmu w tym sektorze, wolność wyboru zawodu nie oznacza obowiązku władz publicznych stworzenia odpowiednich warunków zdobycia wykształcenia wszystkim osobom zainteresowanym uzyskaniem kwalifikacji niezbędnych do jego wykonywania, zaś z wolności nauczania, obejmującej swoim zakresem m.in. prawo do zakładania szkół niepublicznych, nie jest możliwe wyprowadzanie względem państwa roszczeń ich finansowania.

Kwestia rzeczywistej realizacji prawnych gwarancji wolności została pozostawiona inicjatywie jednostek i społeczeństwa. Teorię praw podstawowych charakteryzuje więc „relatywna ślepotą na społeczne uwarunkowania aktualizacji praw podstawowych”<sup>20</sup>, stanowiąc jednocześnie jej główną słabość. Postrzeganie jednostki jako autarkicznego, wyizolowanego od społeczeństwa indywiduum, dysponującego pewną „opanowaną przez siebie przestrzenią życiową”<sup>21</sup> nie uwzględnia jednak istnienia różnorodnych powiązań i zależności, których doświadcza współczesny *homme situé*. Poza tym teoria liberalna

---

<sup>18</sup> G. Escobar Roca, *La objeción de conciencia en la constitución española*, Madrid 1993, s. 198.

<sup>19</sup> C. Landa Arrayo, *op. cit.* s. 59.

<sup>20</sup> E. W. Böckenförde, *Grundrechtstheorie und Grundrechtsinterpretation...*, s. 123.

<sup>21</sup> *Ibidem*.

nie bierze pod uwagę faktu, że zagrożenia dla praw podstawowych mogą wiązać się nie tylko z aktywnością państwa, lecz źródłem ich może być także samo społeczeństwo. Przyjęcie przez państwo neutralnej (biernej) postawy wobec procesów społecznych prowadzi do niekontrolowanego wzrostu nierówności społecznych, co sprawia, że gwarancje praw podstawowych do pewnego stopnia stają się iluzoryczne<sup>22</sup>. Z tego względu w nauce prawa podjęto próby sanowania mankamentów teorii liberalnej. Stopniowe przeobrażanie się państwa liberalnego w państwo socjalne pociągnęło za sobą zmianę paradygmatu stosunków między jednostką a państwem, co z kolei znalazło odzwierciedlenie w poglądach dotyczących pojęcia, istoty oraz funkcji praw podstawowych, sformułowanych w postaci kolejnych teorii praw podstawowych będących w opozycji w stosunku do teorii liberalnej.

## **2. Teoria instytucjonalna**

W ujęciu instytucjonalnej teorii praw podstawowych konstytucja nie pełni wyłącznie funkcji ograniczania władzy państwowej, lecz jest postrzegana przede wszystkim jako regulator statusu jednostki i jej wolności oraz instrument kształtowania stosunków społecznych. W konsekwencji proklamowane w niej prawa podstawowe nie są rozumiane jedynie jako prawa podmiotowe, chroniące jednostkę przed ingerencją ze strony państwa, lecz przybierają charakter obiektywnych zasad normujących i porządkujących poszczególne dziedziny ludzkiej aktywności. W swym obiektywnym wymiarze konstytucyjne prawa i wolności przybierają charakter rozstrzygnięć o charakterze kierunkowym, stanowiąc zarówno podstawę jak i punkt wyjścia dla aktywności ustawodawcy, którego zadaniem jest zapewnienie ochrony praw podstawowych w ich wymiarze instytucjonalnym poprzez stworzenie kompleksowych regulacji prawnych, wzbogacających i rozwijających ich treść. Na przykład gwarantowana konstytucyjnie instytucja własności tworzona jest poprzez normy prawa cywilnego, rodzinnego, budowlanego itd.

Poza tym należy zauważyć, że teoria instytucjonalna praw podstawowych przyniosła z sobą rewizje i przewartościowanie pojęcia wolności. Rozumienie wolności jako prawnie nieokreślonej możliwości dowolnego działania, które stanowiło punkt wyjścia dla liberalnej teorii

---

<sup>22</sup> F. J. Bastida et al, *op. cit.* s. 62.



praw podstawowych, zostało zastąpione przez koncepcję wolności ujmowanej jako kategoria „zobiektywizowana”, czyli normatywnie i instytucjonalnie ukształtowana i uporządkowana<sup>23</sup>. W ujęciu teorii instytucjonalnej wolność nie ma już więc charakteru przedpaństwowego, lecz postrzegana jest jako wartość *stricte* prawna, instytucja, prefiguracją której są poszczególne prawa podstawowe, rozwijane i urzeczywistniane w regulacjach ustawowych. Zakresem ochrony tak rozumianej wolności objęte są jedynie te zachowania, które przyczyniają się do realizacji celu lub interesu, dla którego została objęta ochroną w formie określonego prawa podstawowego<sup>24</sup>. W konsekwencji zakres, formy oraz intensywność ochrony wolności mogą ulegać zróżnicowaniu w zależności od celu i sposobu czynienia z niej użytku. Przy założeniu, że sensem wolności prawnej jest realizacja określonego celu, państwo będzie wspierać jego osiągnięcie poprzez uchwalanie odpowiednich regulacji prawnych, natomiast działania jednostki, które nie przyczyniają się do jego realizacji, będą postrzegane jako zachowania niezasługujące na pełną ochronę, a w niektórych przypadkach będą mogły nawet zostać zakwalifikowane jako bezprawne. Ponadto korzystanie z praw podstawowych może rodzić po stronie uprawnionego określone obowiązki, przy jednoczesnym zagwarantowaniu przez państwo możliwości otrzymywania pomocy w celu ich wykonania. Na przykład wolność zakładania szkół niepublicznych może zostać sprzężona z obowiązkiem realizowania programu nauczania określonego przez państwo, jednakże w zamian szkoły te uzyskują prawo do dotacji ze środków publicznych.

W ujęciu instytucjonalnej teorii praw podstawowych najważniejszym celem aktywności ustawodawcy w sferze praw podstawowych jest więc nie tyle określenie granic wolności jednostki, ile raczej jej promowanie, realizacja i zabezpieczenie poprzez wytyczenie jej właściwego kierunku, określenie jej zakresu, funkcji, treści oraz gwarancji<sup>25</sup>. Funkcja ustawy polegająca na określeniu i rozgraniczeniu kompetencji organów władzy

---

<sup>23</sup> E. W. Böckenförde, *Grundrechtstheorie und Grundrechtsinterpretation* ..., s. 125.

<sup>24</sup> Jako przykład takiego ujęcia wolności E.W. Böckenförde cytuje stanowisko niemieckiego Sądu Konstytucyjnego, wg którego z wolności prasy wypływa konieczność stworzenia „instytucjonalnych gwarancji prasy jako nośnika oraz przedstawiciela opinii publicznej w interesie wolnej demokracji.” (BverfGE 10, 118).

<sup>25</sup> P. Häberle, *Die Wesensgehaltsgarantie des Art. 19 Abs. 2 Grundgesetz*, Karlsruhe 1962, s. 98.

publicznej, schodzi natomiast na dalszy plan<sup>26</sup>. W porównaniu z teorią liberalną, w ujęciu instytucjonalnym ustawodawca dysponuje o wiele szerszymi możliwościami działania oraz o wiele większym marginesem swobody przy normowaniu dziedzin objętych zakresem przedmiotowym praw podstawowych. Ustawa postrzegana jest wszak nie tyle jako instrument ingerencji w wolność jednostki, lecz przede wszystkim jako mechanizm umożliwiający jej realizację<sup>27</sup>. Konsekwencją takiego ujęcia funkcji ustawy jest wprowadzenie rozróżnienia ustaw ustanawiających ograniczenia praw podstawowych od ustaw, które (jedynie) określają i kształtują ich treść. Ustawy należące do drugiej z wymienionych kategorii mogą być uchwalane także w sytuacjach, gdy w odniesieniu do danego prawa i wolności konstytucja nie przewiduje żadnych klauzul limitacyjnych. Ewentualnej ingerencji w wolność jednostki przewidzianej w tego rodzaju ustawach nie można kwalifikować jako naruszenie regulowanego przez nią prawa podstawowego, lecz raczej jako jego immanentne ograniczenie tkwiące w samym jego pojęciu i treści<sup>28</sup>. Tytułem przykładu, ustawy regulujące funkcjonowanie środków masowego przekazu przeciwdziałające ich nadmiernej koncentracji, czy też ustanawiające zasady uzyskiwania koncesji, nie będą postrzegane jako ograniczenie wolności wypowiedzi, lecz jedynie jako jej treściowe uszczegółowienie.

Wobec powyższego wyrażono pogląd, że przyjęcie teorii instytucjonalnej prowadzi z jednej strony do nadmiernego wzmocnienia roli ustawodawcy w procesie realizacji praw podstawowych, z drugiej zaś – do relatywizacji ich konstytucyjnej natury. Jeżeli bowiem kierunek i treść praw podstawowych określone są przez ustawodawcę, wówczas państwo uzurpuje sobie kompetencję decydowania o „wolności i szczęściu jednostki”, co w konsekwencji prowadzi do uszczuplenia jej autonomii<sup>29</sup>. Poza tym skoro zabezpieczenie indywidualnej wolności polega przede wszystkim na konkretnym kształtowaniu jej treści przez ustawodawcę, istnieje niebezpieczeństwo, że stworzone przez niego w tym celu rozwiązania, instytucje oraz regulacje stosunków prawnych i społecznych zaczną być postrzegane, w całości lub w części, jako immanentne elementy treści określonego prawa podstawowego, należące

---

<sup>26</sup> C. Landa Arrayo, *op.cit.*, s. 64.

<sup>27</sup> P. Häberle, *op.cit.*, s. 180 i n.

<sup>28</sup> E. W. Böckenförde, *Grundrechtstheorie und Grundrechtsinterpretation...*, s. 126.

<sup>29</sup> B. Banaszak, *Ogólne wiadomości...*, s. 51.

„z natury rzeczy” do jego nienaruszalnej istoty. W ten sposób przyznawana im będzie ochrona absolutna, oznaczająca wyłączenie możliwości ich przekształcania czy znoszenia. Zastąpienie pojmowania wolności, jako kategorii prawnie niezdefiniowanej, przez rozumienie wolności zinstytucjonalizowanej może więc skutkować ujawnianiem się tendencji do utrwalania istniejącego *status quo*, a zwłaszcza do umacniania nieuzasadnionych przywilejów<sup>30</sup>.

### 3. Teoria wartości

Teoria wartości praw podstawowych wiąże się z R. Smenda integracyjną teorią konstytucji oraz socjologiczną (realistyczno – humanistyczną) metodą jej wykładni. Teoria ta opiera się na koncepcji państwa jako wspólnoty politycznej, znajdującej się w dynamicznym a zarazem permanentnym procesie integracji wokół określonych wartości, poglądów oraz kultury. Zasadniczym czynnikiem wspomagającym ten proces są zawarte w konstytucji prawa podstawowe, rozumiane jako „pewien system kulturowy, czy też system dóbr, system wartości”<sup>31</sup> (*ein bestimmtes Kultur oder Güter-, ein Wertsystem*), dzięki któremu dana wspólnota scala się w odrębny naród<sup>32</sup>. Innymi słowy, prawa podstawowe są uwarunkowaną historycznie emanacją wspólnoty politycznej, przyjmującą postać decyzji relewantnych aksjologicznie (*Wertentscheidungen*). Jako ucieleśnienie wartości, które wspólnota ta dla siebie wybiera, konstytucyjne prawa i wolności stanowią aksjologiczną podstawę państwa oraz źródło legitymacji pozytywnego porządku prawnego<sup>33</sup>. Z tego względu mają więc – podobnie jak w ujęciu instytucjonalnym – przede wszystkim charakter norm obiektywnych, zaś wyrażane przez nie wartości są niezależne od poglądów czy preferencji jednostki.

Wolność chroniona za pomocą poszczególnych praw podstawowych nie ma służyć emancypacji jednostki od państwa, lecz staje się obywatelską podstawą jego istnienia i funkcjonowania<sup>34</sup>. Nie jest więc wolnością negatywną, czyli wolnością od ingerencji ze strony państwa,

---

<sup>30</sup> E. W. Böckenförde, *Grundrechtstheorie und Grundrechtsinterpretation...*, s. 128.

<sup>31</sup> R. Smend, *Staatsrechtliche Abhandlungen und andere Aufsätze*, Berlin 1968, s. 264.

<sup>32</sup> *Ibidem*, s. 264 i n.

<sup>33</sup> *Ibidem*, s. 265 i n.

<sup>34</sup> *Ibidem*, s. 318.

lecz wolnością pozytywną, służącą realizacji wartości wyrażonych w konstytucji. Jednostka zaś może czynić z niej użytek wyłącznie w ramach porządku (systemu) wartości wynikającego z całokształtu uregulowań praw podstawowych. Z traktowania praw podstawowych jako wartości można odczytać skierowany do ustawodawcy nakaz odpowiedniego kształtowania polityki gospodarczej, społecznej czy kulturalnej. Nakazów tych nie można jednak rozumieć jako surogatu praw socjalnych, aczkolwiek teoria wartości niewątpliwie stanowi krok w kierunku rozumienia praw podstawowych jako źródła roszczeń do określonych świadczeń ze strony państwa<sup>35</sup>.

W myśl omawianej teorii zadaniem wykładni postanowień konstytucji jest poszukiwanie materialnego (istotowego) sensu praw podstawowych, czyli zidentyfikowanie wartości, jakie zostały w nich wyrażone. W ten sposób literalne brzmienie postanowień konstytucji ustępuje miejsca ich zawartości materialnej. Rodzi się jednak pytanie, w jaki sposób można ustalić wartości, którymi kieruje się dane społeczeństwo oraz ich hierarchię, skoro tradycyjne metody wykładni prawa nie znajdują w tym obszarze zastosowania. Poznanie to osiągalne jest za pomocą metod stosowanych w naukach humanistycznych, przy czym jest ono przede wszystkim kwestią „intuicyjnej ewidentności preferencyjnej”<sup>36</sup> (*intuitive Vorzugsevidenz*). Następnie poszczególne wartości należy włączyć do ogólnego systemu wartości leżącego u podstaw wspólnoty państwowej, co następuje wyłącznie przy udziale każdorazowej świadomości aksjologicznej, uwarunkowanej historycznie i kulturowo. Proces wykładni zdeterminowany jest zatem przez aktualne w danym czasie postrzeganie wartości, które, jak ma to miejsce w czasach nam współczesnych, może ulegać gwałtownym zmianom.

Konsekwencją teorii wartości jest więc daleko idąca relatywizacja praw podstawowych. Rozumienie ich treści zależy bowiem od percepcji wartości, które zostały w nich wyrażone oraz od oceny, czy i w jakim stopniu korzystanie z praw podstawowych w danym przypadku rzeczywiście przyczynia się do realizacji tychże wartości. Przedmiotem konstytucyjnej ochrony nie jest wolność jako taka, „lecz wolność wartościowa, przy czym określenie tego, co wartościowe, należy do

---

<sup>35</sup> B. Banaszak, *Ogólne wiadomości...*, s. 50.

<sup>36</sup> M. Scheler, *Der Formalismus in der Ethik und die materielle Wertethik*, [w:] idem, *Gesammelte Werke*, Band 2, Bern, 1954, s. 110 i n., 284 i. n.

państwa”<sup>37</sup>. Jeżeli jednak wartości deklarowane przez państwo utożsamiane są z wartościami przyjmowanymi przez większość społeczeństwa, wówczas stosowanie omawianej teorii w procesie wykładni konstytucji może prowadzić do przyjmowania decyzji interpretacyjnych sankcjonujących ograniczanie praw mniejszości, których wartości postrzegane są jako kontrkulturowe. Poza tym skutkiem rozumienia praw podstawowych jako formy wyrazu określonych wartości mogą być próby tworzenia systemu wartości właściwego dla danej konstytucji, a więc i ich hierarchii. Stworzenie takiego systemu ułatwiłoby wprawdzie rozwiązywanie ewentualnych konfliktów między poszczególnymi prawami, z drugiej jednak strony rodziłoby niebezpieczeństwo deprecjonowania praw uznanych za mniej ważne<sup>38</sup>.

#### 4. Teoria demokratyczno-funkcjonalna

U jej podstaw leży pogląd, że stosunki między jednostką a państwem nie mogą być ujmowane jako relacje pomiędzy dwoma niezależnymi podmiotami, państwo jest wszak zależne od aktywności obywateli<sup>39</sup>. Z tego względu prawa podstawowe postrzegane są jako czynniki umożliwiające zaistnienie i przebieg demokratycznych procesów kształtowania woli politycznej. Celem ich gwarancji jest nie tyle ochrona autonomii jednostki, ile raczej ochrona uczestnictwa obywateli w realizacji ogólnego prawa wspólnoty politycznej do samostanowienia. Funkcja polityczna praw podstawowych nie tylko determinuje ich treść oraz zakres ochrony, lecz przede wszystkim stanowi ich *raison d'être*. Na pierwszym planie zainteresowania państwa sytuują się zatem wolności publiczne, jak wolność wypowiedzi, wolność zgromadzeń, wolność zrzeszania się, swoboda informacji, gdyż w większym stopniu niż pozostałe prawa podstawowe przyczyniają się do umacniania i rozwoju demokratycznego ustroju. Inne prawa podstawowe są natomiast – w miarę możliwości – interpretowane w świetle funkcji wspierania demokratycznych procesów<sup>40</sup> oraz jako mechanizm służący

---

<sup>37</sup> F. J. Bastida et al, *op. cit.*, s. 63.

<sup>38</sup> B. Banaszak, *Ogólne wiadomości...*, s. 50.

<sup>39</sup> *Ibidem*, s. 51.

<sup>40</sup> Pojęcie procesu demokratycznego pozostaje przy tym nie zdefiniowane, ponieważ jego treść zależy od przyjęcia określonej koncepcji demokracji, teoria demokratyczno-funkcjonalna praw podstawowych nie zajmuje jednak stanowiska w tej kwestii.

urzeczywistnieniu partycypacji obywateli w życiu publicznym. Takie funkcjonalne rozumienie praw podstawowych niewątpliwie prowadzi do osłabienia ochrony korzystania z nich w wymiarze prywatnym<sup>41</sup>.

Podobnie jak ma to miejsce w ujęciu instytucjonalnym oraz w myśl teorii wartości, według teorii demokratyczno-funkcjonalnej przedmiotem ochrony nie jest wolność ujmowana w aspekcie negatywnym, czyli jako wolność od ingerencji ze strony władz publicznych, lecz wolność „do” państwa. Obiektywizacja wolności następuje tu jednak z jeszcze większym natężeniem. Podczas gdy według teorii instytucjonalnej oraz – choć w mniejszym stopniu – według teorii wartości punktem odniesienia przy ustalaniu treści praw podstawowych w dalszym ciągu jest wolność, nawet jeśli jest to wolność zinstytucjonalizowana, czy też powiązana z określonymi wartościami, według teorii demokratyczno-funkcjonalnej rolę punktu odniesienia przy określaniu zakresu ochrony praw podstawowych pełni już nie wolność, lecz demokratyczny proces polityczny. Ustanawiane gwarancje wolności są natomiast postrzegane jedynie jako środek do zapewnienia i zabezpieczenia tegoż procesu. Można nawet zaryzykować tezę, iż przedmiotem zainteresowania teorii demokratyczno-funkcjonalnej jest nie tyle treść poszczególnych praw podstawowych, ile ich funkcja, jaką pełnią w odniesieniu do demokratycznych procesów<sup>42</sup>.

Konsekwencje takiego ujęcia wolności dla określenia zakresu ochrony praw podstawowych mogą być przyjmowane przez interpretatora z różną intensywnością. Na przykład przedmiotowym zakresem ochrony wolności prasy mogłaby zostać objęta jedynie prasa opiniotwórcza, zaś prasę o charakterze czysto rozrywkowym można by całkowicie wyłączyć z zakresu ochrony wolności słowa. Inną opcją, uprawnioną w świetle demokratyczno-funkcjonalnej teorii praw podstawowych, jest stopniowanie ochrony w zależności od charakteru wypowiedzi; silniejszą ochroną można by objąć wypowiedzi mające znaczenie dla kształtowania się opinii politycznych, słabszą zaś – wypowiedzi o innej treści. Warto także zauważyć, że omówiona

---

<sup>41</sup> Por. stanowisko niemieckiego Związkowego Sądu Administracyjnego, który wyraził pogląd, że „prawa podstawowe nie przysługują obywatelowi po to, aby nimi swobodnie dysponował, lecz z uwagi na tę jego cechę, iż jest on członkiem społeczeństwa. Z tego względu przysługują mu także w interesie publicznym.” (BverwGE 14, 21).

<sup>42</sup> H. Nogueira Alcalá, *Teoría y dogmática de los derechos fundamentales*, México 2003, s. 167.

funkcjonalizacja wolności nie odnosi się wyłącznie do problemu określenia jej treści i zakresu, lecz także dotyczy zagadnienia dobrowolności czynienia z niej użytku. Przyjęcie założenia, według którego ustanowienie określonych gwarancji wolności jest niezbędne w celu umożliwienia i zabezpieczenia procesów politycznych, prowadzi do wniosku, że wolność jest nie tyle treścią uprawnień jednostki, ile raczej jej obywatelską funkcją, a nawet obowiązkiem czynnego wspierania demokratycznego systemu. Z kolei prawa podstawowe nie są wyłącznie uprawnieniami jednostki pozostawionymi do jej swobodnej dyspozycji, lecz przede wszystkim instrumentami czynnego udziału w życiu politycznym państwa<sup>43</sup>. Założenie to stanowi główny mankament demokratyczno-funkcjonalnej teorii praw podstawowych. Należy raczej przyjąć za E.W. Böckenförde, że „wolnościowa demokracja zaprojektowana jest w ten sposób, że konstytuuje się na bazie wolności i dobrowolności obywateli, to znaczy na bazie spontaniczności ich codziennego plebiscytu i właśnie dlatego rolą porządku prawnego w państwie nie może i nie powinno być nic innego, jak tylko stworzenie szansy, aby plebiscyt ten mógł dochodzić do skutku”<sup>44</sup>. Związek pomiędzy korzystaniem z praw podstawowych a demokracją jest wprawdzie niepodważalny, nie może to jednak prowadzić do zmuszania jednostki do aktywności politycznej (np. poprzez ustanowienie obowiązku uczestnictwa w wyborach i referendach), ani do deprecjonowania praw podstawowych innych niż polityczne. Wolność w państwie demokratycznym powinna mieć niepodzielny charakter, to znaczy, że powinna obejmować swoim zakresem zarówno wolność osobistą, jak i wolność w sferze działalności politycznej<sup>45</sup>.

## 5. Teoria socjalna

Teoria socjalna praw podstawowych stanowi odpowiedź na problemy nierozwiązane przez państwo liberalne. Wychodzi z założenia, że socjalne państwo prawne jest wprawdzie oddzielone od społeczeństwa, co stanowi zabezpieczenie wolności jednostki, jednocześnie jednak jest z nim powiązane, dzięki czemu zapewniony jest

---

<sup>43</sup> C. Landa Arrayo, *op. cit.*, s. 66.

<sup>44</sup> E. W. Böckenförde, *Grundrechtstheorie und Grundrechtsinterpretation...*, s. 121.

<sup>45</sup> B. Banaszak, *Ogólne wiadomości...*, s. 52.

postęp oraz realizowana jest zasada sprawiedliwości społecznej<sup>46</sup>. Państwo nie jest więc postrzegane jako zło konieczne, które trzeba ograniczać, lecz zostaje zobligowane do troski o byt jednostki oraz do zapewnienia szans indywidualnego rozwoju zagwarantowanego w konstytucji.

Teoria socjalna praw podstawowych nie wypracowała przy tym określonego, specyficznego dla niej, rozumienia wolności. Za punkt wyjścia może więc jej posłużyć dowolna koncepcja wolności (np. właściwa dla teorii liberalnej, instytucjonalnej, czy teorii wartości), której następnie przyznaje się ochronę odpowiadającą postulatom teorii socjalnej<sup>47</sup>. Natomiast w odniesieniu do praw podstawowych teoria ta oddziałuje w dwóch kierunkach: z jednej strony w konstytucjach formułowane są prawa socjalne, przyjmujące kształt norm o charakterze programowym, które nie rodzą wprawdzie po stronie jednostki konkretnych roszczeń o określone świadczenia, niemniej jednak nakładają na państwo obowiązek podejmowania stosownych działań ustawodawczych na rzecz ich realizacji, z drugiej strony państwo jest gwarantem nie tylko abstrakcyjnej wolności prawnej, lecz zostaje zobowiązane do zapewnienia wolności realnej. Z tego względu wolnościowe prawa podstawowe są redefiniowane w ten sposób, że ich treść zostaje wzbogacona o aspekt świadczeniowy<sup>48</sup> oraz wymiar społeczny. Zauważa się bowiem, że zapewnienie prawom podstawowym efektywności przynajmniej po części wymaga wsparcia ekonomicznego ze strony państwa (np. w formie dotacji dla partii politycznych, czy ulg podatkowych na rzecz wspólnot religijnych). Z wymiaru świadczeniowego praw podstawowych z jednej strony wynika ogólny obowiązek władz publicznych stworzenia warunków umożliwiających lub ułatwiających jednostce czynienie z nich użytku<sup>49</sup>, z drugiej zaś wiąże się z uprawnieniami jednostki do korzystania ze stworzonych w tym celu przez państwo urządzeń lub instytucji, a niekiedy nawet

---

<sup>46</sup> B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne...*, s. 466.

<sup>47</sup> E. W. Böckenförde, *Grundrechtstheorie und Grundrechtsinterpretation...*, s. 137.

<sup>48</sup> Określenie „świadczeniowy” rozumiane jest tutaj przede wszystkim jako ogólny wymóg wsparcia ekonomicznego ze strony państwa realizacji praw podstawowych, nie zaś jako obowiązek spełnienia konkretnych świadczeń na rzecz jednostki, które miałyby jej umożliwić korzystanie z posiadanych uprawnień.

<sup>49</sup> H. Nogueira Alcalá, *Teoría y dogmática...*, s. 168.



z konkretnymi roszczeniami o określone świadczenie<sup>50</sup>. Tak więc na przykład na gruncie teorii socjalnej z wolności zakładania szkół prywatnych można by wyprowadzić obowiązek państwa zapewnienia im określonych dotacji, z wolnością wyboru zawodu skorelowany byłby obowiązek stworzenia odpowiednich warunków umożliwiających nabycie uprawnienia do jego wykonywania (jak chociażby poprzez stworzenie odpowiedniej liczby miejsc na danym kierunku studiów), zagwarantowanie wolności prasy oznaczałoby konieczność zapewnienia warunków ekonomicznych umożliwiających funkcjonowanie na rynku przedsiębiorstw prasowych o różnorodnej orientacji ideologicznej, natomiast z wolności zrzeszania się wynikałby obowiązek wspierania przez państwo związków zawodowych, partii politycznych itp. Gdy zaś chodzi o wymiar społeczny praw podstawowych, zwolennicy teorii socjalnej dostrzegają niebezpieczeństwo ich naruszania nie tylko ze strony władzy, lecz także ze strony społeczeństwa, co prowadzi do uznania ich oddziaływania nie tylko w układzie wertykalnym, czyli w relacji państwo – jednostka/społeczeństwo, lecz także w układzie horyzontalnym, czyli w stosunkach między jednostkami<sup>51</sup>.

W ujęciu teorii socjalnej zagwarantowanie praw podstawowych pociąga za sobą konieczność ponoszenia znacznych nakładów finansowych, ich rzeczywisty zakres i kształt zależą więc od możliwości ekonomicznych danego państwa. Zagadnienia realizacji praw podstawowych pozostają więc w ścisłym związku z decyzjami politycznymi organów rozstrzygających o rozdziale posiadanych środków<sup>52</sup>. W związku z tym w doktrynie wyrażono pogląd, że prawo wpływania na decyzje w tym zakresie powinno być przyznane także jednostce. Szczególnego znaczenia nabierają w tym kontekście tak zwane prawa „procesualne”, gwarantujące jednostce udział w kształtowaniu woli państwa<sup>53</sup>.

Należy jednak zauważyć, że uzależnienie efektywności praw podstawowych od sytuacji ekonomicznej państwa oraz od treści konkretnych decyzji dotyczących alokacji posiadanych środków

---

<sup>50</sup> E. W. Böckenförde, *Grundrechtstheorie und Grundrechtsinterpretation...*, s. 137; C. Landa Arrayo, *op. cit.* s. 68.

<sup>51</sup> F. J. Bastida et al, *op. cit.* s. 64.

<sup>52</sup> C. Landa Arrayo, *op. cit.*, s. 69.

<sup>53</sup> B. Banaszak, *Ogólne wiadomości o prawach człowieka...*, s. 53.

proceeds to the fact that they lose their unconditional character<sup>54</sup>. Beyond that, if we accept that basic rights impose on the legislator an obligation to realize a certain program, then the margin of freedom of the government and parliament, in the area of budgetary decisions of the state, may be significantly narrowed. Decisions on the distribution of remaining resources and the setting of priorities are no longer purely political, but they take on the character of legal decisions. Their subject matter is the resolution of conflicts between individual basic rights, which entails the necessity of their interpretation. A logical consequence of this assumption is that the effectiveness of basic rights remains inseparably linked with decisions on the availability of state funds, which leads to the transfer of decision-making in this area from the government and parliament to the courts, with the final instance being the constitutional court. In other words, the application of social theory in basic rights practice would lead to the juridification of political decisions on the allocation of public funds, which is accompanied by a significant increase in the competence of the judiciary.

Besides this, the realization of basic rights in their „service-oriented” dimension creates problems, which cannot be solved in the way of interpretation. Constitutional provisions regulating rights and freedoms do not contain any indications allowing for the determination of the degree to which the state has an obligation to ensure the socio-economic conditions necessary for the enjoyment of these rights. Moreover, the constitution does not contain any criteria, on the basis of which it would be possible to evaluate, in a given case, whether the state guarantees at least a certain minimum, necessary for the free enjoyment of basic rights, or rather provides services that go beyond this scope. It also arises the question of the distribution of costs of the enjoyment of rights and freedoms between the individual and the state. Finally, the constitution does not establish a hierarchy of rights and freedoms, which would guide us in the determination of priorities in the field of the shaping of public expenditures. In the face of the impossibility of solving the above-mentioned problems in the way of interpretation, basic rights are

---

<sup>54</sup> E. W. Böckenförde, *Grundrechtstheorie und Grundrechtsinterpretation...*, s. 138.

zredukowane do roli „mandatu konstytucyjnego”<sup>55</sup> (*Verfassungsauftrag*). Wiążą one władzę ustawodawczą i wykonawczą jako obiektywne zasady, nie ustanawiają jednak roszczeń dla jednostki, których mogłaby ona dochodzić przed sądami, poza wyjątkami „bezczywności stanowiącej skrajne naruszenie prawa”<sup>56</sup>.

## 6. Teoria praw podstawowych na gruncie Konstytucji RP

Z powyższego przeglądu najważniejszych teorii determinujących współczesne rozumienie praw podstawowych wynika jednoznacznie, że treść rozstrzygnięcia w konkretnym przypadku może różnić się diametralnie w zależności od tego, która z nich zostanie przyjęta przez interpretatora jako punkt odniesienia procesu wykładni. Kluczowe znaczenie dla interpretacji przepisów regulujących konstytucyjne prawa i wolności jest więc ustalenie, czy na gruncie Konstytucji RP ukierunkowanie wykładni jej postanowień w oparciu o określoną teorię praw podstawowych zostało pozostawione do swobodnej decyzji interpretatora, czy raczej należy przyjąć, że Konstytucja zawiera w tej kwestii jakieś rozstrzygnięcia czy wskazówki.

Jednym ze sposobów wykorzystywania teorii praw podstawowych dla celów wykładni konstytucji jest posługiwanie się nimi na sposób topiczny. Według topicznej metody wykładni prawa zadanie stojące przed interpretatorem polega nie tyle na ustaleniu sensu interpretowanego przepisu, ile raczej na znalezieniu optymalnego rozwiązania konkretnego problemu społecznego. Proces wykładni polega na wyszukiwaniu, systematyzowaniu i wyważaniu poszczególnych *topoi*, czyli schematów argumentacyjnych o charakterze prawniczym (np. ogólne zasady prawa, precedensy, praktyka orzecznicza)<sup>57</sup> oraz nieprawniczym, lecz z jakiegoś powodu istotnych (relewantnych) w świetle danego problemu. „Wykładnia prawa jawi się więc jako otwarty proces argumentacyjny, przy czym kryterium określające jego kierunek nie jest bynajmniej z góry wyznaczane przez treść normy, którą należy ustalić (a następnie zastosować). Treść normy (nieokreślona) oraz system dogmatyczny są przywoływane w celu rozwiązania problemu

---

<sup>55</sup> E. W. Böckenförde, *Grundrechtstheorie und Grundrechtsinterpretation*..., s. 139.

<sup>56</sup> *Ibidem*, s. 139.

<sup>57</sup> L. Garlicki, *Aksjologiczne podstawy reinterpretacji konstytucji*, [w:] *Dwadzieścia lat transformacji ustrojowej w Polsce*, (red.) M. Zubik, Warszawa 2010, s. 101.

jedynie jako pewne punkty widzenia, przytaczane obok innych stanowisk”<sup>58</sup>. W takim ujęciu poszczególne teorie praw podstawowych, przytaczane w sposób dowolny (a zarazem metodologicznie niekontrolowalny) pełniłyby funkcję *topoi*, czyli kompleksów argumentacyjnych przemawiających za przyjęciem określonej decyzji interpretacyjnej. Podmiot dokonujący wykładni mógłby swobodnie posługiwać się kilkoma lub jedną z nich, czy to w sposób globalny, czyli konsekwentnie odnosząc się do wybranej teorii w każdym przypadku interpretacji danego prawa podstawowego, czy też *ad casum*, czyli powołując się na określoną teorię praw podstawowych według uznania, stosownie do (zdefiniowanych subiektywnie) potrzeb danego problemu.

Stosowanie metody topicznej prowadzi jednak do tego, że „[k]onstytucja przybiera charakter otwartego naczynia, do którego można wlewać rozmaite i niejednorodne ‘interpretacje’ stosownie do istniejącego w danym czasie konsensusu odnoszącego się do określonego przed-rozumienia”<sup>59</sup> zarówno sensu interpretowanej normy, jak i poszczególnych elementów rzeczywistości społecznej, przez co zapoznany zostaje jej normatywny charakter. Założenie, że poszczególne teorie praw podstawowych mogłyby być stosowane w procesie wykładni Konstytucji RP w sposób dobrowolny, byłoby równoznaczne z zanegowaniem faktu, że ustrojodawca uchwalając Konstytucję przyjął za podstawę swych rozstrzygnięć określoną koncepcję stosunków między państwem a jednostką i społeczeństwem, a przez to nadał jej walor normatywny. Poza tym ograniczenie się do stosowania przy wykładni konstytucji określonej teorii prowadziłoby do jednostronnego wyakcentowania, a nawet absolutyzowania, jednej z funkcji praw i wolności, co skutkowałoby spłaszczeniem ich rozumienia do jednego wymiaru, a tym samym do zubożenia ich normatywnej zawartości. Podejście takie z pewnością nie uwzględniałoby charakteru Konstytucji RP z 1997 roku, która niewątpliwie jest aktem wielowątkowym pod względem ideologicznym. Można w niej bowiem odnaleźć zarówno idee liberalne, jak i narodowo-chrześcijańskie, czy socjaldemokratyczne. Taki stan rzeczy był i jest przedmiotem krytyki ze strony ideologicznych integrystów różnej maści, którzy usiłowali nadać Konstytucji określone,

---

<sup>58</sup> E. W. Böckenförde, *Die Methoden der Verfassungsinterpretation*, [w:] idem, *Staat, Verfassung, Demokratie, Studie zur Verfassungstheorie und zum Verfassungsrecht*, Frankfurt am Main 1992, s. 62.

<sup>59</sup> E. W. Böckenförde, *Die Methoden...*, s. 66 i 83.

z ich perspektywy jedynie słuszne, zabarwienie ideologiczne<sup>60</sup>. Interpretacja Konstytucji RP, będącej rezultatem kompromisu różnych opcji ideologicznych reprezentowanych w pluralistycznym społeczeństwie, nie może prowadzić do promowania interesów określonych grup społecznych, wyrażonych w poszczególnych teoriach praw podstawowych. W procesie wykładni chodzi raczej o „pragmatyczną integrację elementów poszczególnych teorii”<sup>61</sup>, aby w ten sposób zrekonstruować „ideologię Konstytucji”<sup>62</sup>, czyli teorię praw podstawowych właściwą dla Konstytucji obowiązującej.

Ustawy zasadnicze zawierające podstawowe zasady ustroju państwa oraz szeroki katalog praw podstawowych, do których należy Konstytucja RP, posiadają wystarczającą „substancję materialną”, aby przy pomocy racjonalnych metod poznawczych móc z niej wyprowadzić właściwą dla niej teorię praw podstawowych. Funkcja takiej teorii polegałaby na dostarczaniu wiążących dyrektyw wskazujących sposób, w jaki należy dokonywać konkretyzacji ramowych norm Konstytucji przy podejmowaniu decyzji w kwestiach nierozstrzygniętych przez ustrojodawcę. Teoria ta, zawarta w Konstytucji w sposób wyraźny lub dorozumiany, teoretycznie może przybierać różnorodne formy. Przede wszystkim nie musi pokrywać się z jedną z naszkicowanych powyżej teorii praw podstawowych, lecz może stanowić jej modyfikację. Konstytucyjnie adekwatna teoria praw podstawowych może także przybrać postać hybrydową, łącząc w sobie elementy poszczególnych modeli teoretycznych, recypując je w czystej postaci, czy też dokonując odpowiednich przeobrażeń. Wreszcie teoria praw podstawowych właściwa dla danej konstytucji może mieć charakter jedynie otwartych ram interpretacyjnych, w które można by pomieścić na zasadzie równorzędności jeśli nie wszystkie teorie praw podstawowych, to przynajmniej więcej niż jedną z nich<sup>63</sup>.

Punktem wyjścia przy próbie rekonstrukcji takiej teorii jest założenie, że zadaniem stojącym przed każdym ustawodawcą konstytucyjnym jest „zajęcie stanowiska w kwestii trybiegunowego

---

<sup>60</sup> P. Winczorek, *Pięć lat konstytucji*, „Res Publica Nowa”, nr 3, 2002, s. 86.

<sup>61</sup> P. Häberle, *Grundrechtsgeltung und Grundrechtsinterpretation im Verfassungsstaat*, „Juristische Zeitung“, 1989, s. 918.

<sup>62</sup> G. U. Freihalter, *Gewissensfreiheit. Aspekte eines Grundrechts*, Berlin 1973, s. 65 i n.

<sup>63</sup> E. W. Böckenförde, *Grundrechtstheorie und Grundrechtsinterpretation...*, s. 142.

układu napięcia”<sup>64</sup>, czyli stworzenie modelu układu wzajemnych relacji zachodzących między jednostką, państwem i społeczeństwem. Konstytucja RP, jak i inne konstytucje państw demokratycznych, zajmuje w tej kwestii pozycję pojednawczą, usiłując wyważyć kolidujące interesy podmiotów usytuowanych na poszczególnych biegunach wzmiankowanego układu. Tak więc w celu zabezpieczenia interesów jednostki ustrojodawca proklamuje w Konstytucji zasadę ochrony godności człowieka i wolności, w celu zagwarantowania interesu innych osób oraz społeczeństwa wprowadza do Konstytucji zasadę równości, z kolei aby zadośćuczynić interesom państwa i społeczeństwa jako całości, ustrojodawca wprowadził do Konstytucji wymóg ochrony porządku publicznego, zagwarantowanie którego przyczynia się jednocześnie do ochrony interesów jednostki. Niemniej jednak w omawianym trójbiegunowym układzie stosunków między państwem, jednostką i społeczeństwem ustawodawca konstytucyjny położył punkt ciężkości na ochronę interesów jednostki, czemu dał wyraz sytuując na szczycie aksjologicznego porządku Konstytucji nienaruszalną godność człowieka, nakładając na władze publiczne obowiązek jej poszanowania i ochrony. Zaraz po niej ustrojodawca umieścił w porządku aksjologicznym Konstytucji zasadę wolności człowieka, która występuje w Konstytucji nie tylko w formie zasady ogólnej, lecz przede wszystkim stanowi dominantę całego jej rozdziału II, stając się przedmiotem ochrony w różnych jej wariantach i aspektach. W ten sposób urzeczywistnienie i ochrona godności i wolności człowieka zostało uznane za nadrzędny cel państwa, którego realizacji służą poszczególne prawa podstawowe.

Z powyższych rozważań wynika, że dominującą ideą Konstytucji RP regulującą układ stosunków między państwem a jednostką jest „zasada wolnościowego statusu jednostki”<sup>65</sup>, której treść w dużej mierze pokrywa się z liberalną teorią praw podstawowych. Zasada ta najdobitniej znajduje swój wyraz w ogólnej klauzuli wolności wysłowionej w art. 31 ust. 1 i 2 Konstytucji RP, choć poszczególne jej elementy zrekonstruować można także na podstawie innych jej przepisów. W odniesieniu do art. 31 ust. 1 i 2 Konstytucji RP należy zgodzić się z poglądem, iż została w nim wyrażona oświeceniowa koncepcja

---

<sup>64</sup> G. U. Freihalter, *op.cit.*, s. 65

<sup>65</sup> P. Sarnecki, *Podstawowe założenia nowej konstytucji RP*, [w:] J. Karnaś, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Spór o kształt ustroju państwa*, Kraków 1999, s. 19.

wolności, proklamowana w art. 4 i 5 Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z 1789 roku<sup>66</sup>. Zgodnie z tą koncepcją wolności obowiązek jej ochrony nie ogranicza się wyłącznie do zapewnienia praw i wolności wyrażonych w Konstytucji *expressis verbis*, lecz rozciąga się na wszystkie przejawy wolnej woli jednostki, o ile jej zachowanie nie przynosi szkody innym osobom<sup>67</sup>. Na ustawodawcy spoczywa zaś „ciężar dowodu”<sup>68</sup>, że uchwalane przez niego ustawy ograniczające wolność jednostki są niezbędne w celu ochrony interesu społecznego. Ograniczenie wolności w drodze ustawy może nastąpić jedynie w przypadkach taksatywnie wyliczonych w Konstytucji, przy czym podlega ono kontroli Trybunału Konstytucyjnego. Poza tym zapewnienie wolności i praw człowieka i obywatela zostało podniesione do rangi jednego z zasadniczych celów państwa (art. 5 Konstytucji RP).

Jak już wspomniano, zasada wolności znajduje także wyraz i rozwinięcie w całym katalogu praw podstawowych<sup>69</sup>, przy czym treść poszczególnych praw i wolności nie została doprecyzowana za pomocą jakichś określeń, które wskazywałyby na powiązanie korzystania z nich z określonymi wartościami. Trudno więc dopatrzeć się w Konstytucji RP przesłanek przemawiających za rozumieniem wolności jako pewnej zdefiniowanej wartości, zobiektywizowanej instytucji, czy instrumentu służącego urzeczywistnieniu procesów demokratycznych. Wynika stąd, że ustrojodawca objął ochroną wolność ze względu na nią samą, jako fundamentalny i naturalny oraz pierwotny wobec państwa atrybut jednostki, dający jej możliwość autonomicznego i autentycznego dysponowania sobą, wyboru i realizacji określonych wartości oraz działania wolnego od przymusu<sup>70</sup>. W ujęciu Konstytucji RP wolność jest nie tylko prawem podmiotowym, lecz także zasadą ustrojową oraz motywem przewodnim praw i wolności jednostki<sup>71</sup>. Przemawia to za

---

<sup>66</sup> L. Wiśniewski, *Zakres ochrony prawnej wolności człowieka i warunki jej dopuszczalnych ograniczeń w praktyce*, [w:] L. Wiśniewski, *Wolności i prawa jednostki oraz ich gwarancje w praktyce*, Warszawa 2006, s. 24.

<sup>67</sup> L. Wiśniewski, *Wolności i prawa jednostki oraz ich gwarancje w praktyce*, [w:] *Podstawowe problemy stosowania konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Raport wstępny*, (red.) K. Działocha, Warszawa 2004, s. 97 i n.

<sup>68</sup> B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 179.

<sup>69</sup> P. Sarnecki, *Podstawowe założenia...*, s. 19.

<sup>70</sup> D. Dudek, *Zasady ustroju III Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2009, s. 105.

<sup>71</sup> D. Dudek, *op. cit.*, s. 105.

przyjęciem tezy, iż teoria praw podstawowych właściwa Konstytucji RP w znacznej mierze opiera się na teorii liberalnej. Jej elementy zrekonstruować można także w oparciu o art. 30 Konstytucji, w którym ustrojodawca uznał ponadpozytywny charakter godności ludzkiej, a tym samym jej nadrzędną rangę wobec samej Konstytucji<sup>72</sup>, przez co wyraźnie opowiedział się za przedpaństwowym charakterem praw i wolności człowieka i obywatela. Upatrując źródła praw podstawowych w godności ludzkiej ustrojodawca nawiązał do koncepcji prawa natury<sup>73</sup> w jej ogólno-humanistycznym, bezwyznaniowym rozumieniu<sup>74</sup>.

Ustawodawca konstytucyjny nie poprzestał jednak na opowiedzeniu się za liberalną koncepcją praw podstawowych, lecz podjął się rozwiązania jej głównego problemu, czyli „relatywnej ślepoty wobec społecznych uwarunkowań realizacji konstytucyjnie zagwarantowanej wolności”<sup>75</sup>, wprowadzając do Konstytucji zasadę sprawiedliwości społecznej. W ten sposób państwo przejęło przynajmniej częściową odpowiedzialność za stworzenie i zabezpieczenie socjalnych warunków korzystania z wolności. Celem interwencji państwa jest korygowanie powstających wciąż na nowo nierówności społecznych oraz globalne sterowanie rozwoju społecznego i gospodarczego, mającego stanowić podstawę wolności dla wszystkich. Zasada sprawiedliwości społecznej wskazuje na konieczność odgrywania przez państwo aktywnej roli w życiu społecznym, gdyż osiągnięcie wymaganego przez nią stanu rzeczy nie jest możliwe, jeżeli akceptuje się jedynie żywiołowy rozwój życia społecznego. Władza państwowa nie może ograniczać się więc do roli „beznamiętnego obserwatora życia społecznego i do odpierania wszelkich zamachów (ataków) na swobodnie kształtujący się jego bieg – lecz jest zobowiązane do interwencji, do pewnego korygowania,

---

<sup>72</sup> L. Garlicki, *Omówienie artykułu 30*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz III*. Warszawa 2003, s. 1, 4.

<sup>73</sup> B. Banaszak, *Prawa człowieka i obywatela w nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Sejmowy” nr 5, 1997, s. 60.

<sup>74</sup> M. Gulczyński, *Konstytucjonalizacja nowego ładu społecznego w Polsce*, [w:] W. Sokolewicz, *Zasady podstawowe polskiej konstytucji*, Warszawa 1998, s. 245. Odmienne stanowisko w tej kwestii wyraził natomiast P. Sarnecki, który w sformułowaniu art. 30 Konstytucji dostrzega odniesienie ustawodawcy do koncepcji prawa naturalnego w rozumieniu Kościoła katolickiego. P. Sarnecki, *Idee przewodnie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997*, „Przegląd Sejmowy” nr 5, 1997, s. 13. Teza ta jednak nie znajduje uzasadnienia w tekście Konstytucji RP.

<sup>75</sup> E. W. Böckenförde, *Grundrechtstheorie und Grundrechtsinterpretation...*, s. 142.



a czasem nawet sterowania przebiegu życia społecznego”<sup>76</sup>. Nie chodzi przy tym jednak o całkowite usuwanie panujących w społeczeństwie nierówności, lecz o ich łagodzenie, czyli stwarzanie dla obywateli „w miarę równych szans” do zajmowania przez nich miejsca w społeczeństwie zgodnego z ich predyspozycjami. Powinno się to wyrażać w tworzeniu osłon, a nawet pewnych preferencji dla określonych grup społecznych<sup>77</sup>.

W płaszczyźnie praw podstawowych kompetencje interwencyjne oraz regulacyjne państwa oznaczają rozszerzenie zakresu możliwych ich ograniczeń. W świetle zasady sprawiedliwości społecznej nakładane ograniczenia praw podstawowych nie służą bowiem wyłącznie ich harmonizacji z jurydyczną wolnością innych osób, lecz muszą uwzględniać konieczność zapewnienia realnej możliwości korzystania z praw podstawowych przez wszystkich uprawnionych. Nie oznacza to jednak zanegowania przez ustrojodawcę liberalnej koncepcji wolności oraz odejścia od liberalnej teorii praw podstawowych, lecz raczej jej istotną modyfikację poprzez wzbogacenie jej o wymiar socjalny.

Z zasady sprawiedliwości społecznej trudno jednak wyprowadzić wniosek, iż za jej pośrednictwem do teorii praw podstawowych właściwej dla Konstytucji RP została włączona teoria socjalna. Nie można bowiem wyprowadzić z niej nakazu interpretowania praw wolnościowych jako roszczeń o konkretne świadczenia ze strony państwa, czy też o udział w tworzonych przez nie w tym celu strukturach czy instytucjach<sup>78</sup>. Jak zauważył Trybunał Konstytucyjny, „zasada sprawiedliwości społecznej nie ma jednorodnego charakteru. Niewątpliwie wiążą się z nią m.in. równość praw, solidarność społeczna, minimum bezpieczeństwa socjalnego oraz zabezpieczenie podstawowych warunków egzystencji dla osób pozostających bez pracy nie z własnej woli. (...) Ocena sposobów urzeczywistnienia zasady sprawiedliwości społecznej w danych warunkach wymaga zachowania przez sądownictwo konstytucyjne szczególnej powściągliwości. Trybunał Konstytucyjny uznaje kwestionowane przepisy za niezgodne z konstytucją wtedy, gdy

---

<sup>76</sup> P. Sarnecki, *Prawo konstytucyjne RP*, Warszawa 2014, s. 76.

<sup>77</sup> P. Sarnecki, *op.cit.*, s. 76.

<sup>78</sup> W nauce wyrażono nawet pogląd, że zasada sprawiedliwości społecznej nie ma charakteru normatywnego, gdyż ze względu na swą ogólnikowość nie można z niej wyprowadzić żadnej wiążącej dyrektywy (R. P. Ludwikowski, *Prawo konstytucyjne porównawcze*, Toruń 2000, s. 123.).

naruszenie zasady sprawiedliwości społecznej nie budzi wątpliwości. (...) Stosowanie zasady sprawiedliwości wymaga uwzględnienia szerokiego zakresu swobody, jaki został pozostawiony ustawodawcy przy urzeczywistnieniu praw socjalnych”<sup>79</sup>. Prawa socjalne powinny być wprawdzie interpretowane w świetle zasady sprawiedliwości społecznej, nie jest to jednak tożsame z przyjęciem dyrektywy nakazującej ich wykładnię w świetle wymogu sprawowania opieki państwowej nad życiem i rozwojem obywateli. Należy także wziąć pod uwagę, że nakaz aktywności państwa w życiu społecznym, wynikający z zasady sprawiedliwości społecznej, równoważony jest przez zasadę subsydiarności oraz przez rynkowy (wprawdzie także społeczny, ale jednak rynkowy) charakter gospodarki, co powinno stanowić zapórę przeciw przeobrażeniu się Polski w państwo opiekuńcze<sup>80</sup>. Poza tym Konstytucja przewiduje wyraźne rozgraniczenie kompetencji między władzą ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą, co nie pozwala na przyznanie sądom prerogatywy ostatecznego orzekania o alokacji środków budżetowych w imię realizacji świadczeniowego wymiaru praw podstawowych. Zresztą już samo opatrzenie przez ustrojodawcę pojęcia „sprawiedliwość” przymiotnikiem „społeczna” wskazuje, iż ta konstytucyjna zasada odnosi się do stosunków między grupami społecznymi, nie zaś do stosunków między jednostkami, między jednostkami a grupami społecznymi, czy między jednostkami a państwem.<sup>81</sup>

Kolejnym postanowieniem Konstytucji RP, która może okazać się pomocna przy rekonstruowaniu teorii praw podstawowych przyjętej przez ustrojodawcę jest zasada demokratycznego państwa prawnego. Proklamowanie tej zasady w Konstytucji mogłoby sugerować, że zamiarem ustrojodawcy było włączenie do treści praw podstawowych elementów teorii demokratyczno – funkcjonalnej. Należy jednak zauważyć, że powiązanie zasady demokratycznego państwa prawnego z zasadą wolności w modelu państwa liberalno – demokratycznego nie polega na tym, że wolność i demokracja częściowo się znoszą, lecz raczej na tym, że wzajemnie się uzupełniają<sup>82</sup>. Zasada demokratycznego

---

<sup>79</sup> Wyrok TK z dnia 22 czerwca 1999 r. K5/99, Dz. U. z 1999 r. Nr 61, poz. 678.

<sup>80</sup> P. Sarnecki, *op.cit.*, s. 77.

<sup>81</sup> W. Sokolewicz, Omówienie art. 2 Konstytucji RP, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Tom V*, (red.) L. Garlicki, Warszawa 2007, s. 66.

<sup>82</sup> E. W. Böckenförde, *Grundrechtstheorie und Grundrechtsinterpretation...*, s. 145.

państwa prawnego sprzyja wprawdzie popieraniu określonych skutków korzystania z praw podstawowych, pozytywnych z punktu widzenia umożliwiania i zabezpieczenia procesów demokratycznych, osiągnięcie tych skutków nie może jednak stanowić kryterium, na podstawie którego niektóre konstytucyjne prawa i wolności miałyby uprzywilejowany status z uszczerbkiem dla pozostałych. Nie negując znaczenia niektórych praw podstawowych dla rozwoju i konsolidacji systemu demokratycznego należy stwierdzić, że teorii demokratyczno – funkcjonalnej nie można pogodzić z wolnościowym charakterem praw podstawowych proklamowanych w konstytucji RP. Między art. 31 Konstytucji RP a pozostałymi przepisami regulującymi konstytucyjne prawa i wolności zachodzi wszak stosunek tożsamości, gdyż powtarzają ogólną zasadę wolności odnosząc ją do wskazanej w nich dziedziny stosunków<sup>83</sup>. W tym aspekcie klauzula wolności zawarta w art. 31 ust. 1 i 2 Konstytucji RP stanowi wskazówkę nakazującą przyjęcie szerokiej wykładni przepisów regulujących poszczególne „wolności”, zgodnie z którą zakres gwarancji praw podstawowych nie ogranicza się do tych form korzystania z nich, które zostaną uznane za „wartościowe” z punktu widzenia demokracji. Prawa podstawowe nie mają i nie powinny mieć ceny, którą należałoby zapłacić za czynienie z nich użytku<sup>84</sup>. „Dobra prawne konstytucyjnie chronione określają jedynie granice wolności, nie są zaś instrukcjami określającymi sposób korzystania z wolności, obowiązującymi na mocy prawa pozytywnego”<sup>85</sup>. Zasada demokratycznego państwa prawnego oddziałuje natomiast na interpretację pojęcia bezpieczeństwa państwa jako przesłanki uzasadniającej wprowadzanie ewentualnych ograniczeń korzystania z konstytucyjnych praw i wolności. Należy bowiem przyjąć, że w pojęciu bezpieczeństwa państwa mieszczą się ograniczenia korzystania z wolności powodujące zagrożenia dla porządku demokratycznego. „Korzystanie z praw podstawowych gwarantowanych przez państwo,

---

<sup>83</sup> L. Garlicki, Omówienie artykułu 31, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Komentarz. Tom III*, Warszawa 2003, s. 5.

<sup>84</sup> U. Rühl, *Das Grundrecht auf Gewissensfreiheit im politischen Konflikt, Zum Verhältnis von Gewissensfreiheit und universalistischer Moral zu den Institutionen des demokratischen Verfassungsstaates*, Frankfurt am Main Bern, New York 1987, s. 22.

<sup>85</sup> Ch. Starck, *Die Verfassungsauslegung*, [w:] *Handbuch des Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland*, (red.) J. Isensee, P. Kirchhof, Band VII, Heidelberg 1992, s. 218.

którego najwyższym prawem jest konstytucja, w celach zwalczania tegoż państwa stanowi sprzeczność samą w sobie, której konstytucja ani nie może chcieć, ani też nie chce”<sup>86</sup>.

### **Podsumowanie**

Podsumowując należy stwierdzić, że ustrojodawca uchwalając Konstytucję RP za punkt wyjścia przyjął liberalną koncepcję wolności oraz wypływające z niej konsekwencje dla ukształtowania relacji między państwem a jednostką. Koncepcja praw i wolności leżąca u podstaw unormowań konstytucyjnych nie jest jednak tożsama z teorią liberalną. Wolność jednostki proklamowana w Konstytucji RP nie ma bowiem charakteru absolutnego i to nie tylko ze względu na konieczność jej harmonizacji z prawami i wolnością innych osób, czy też wymogami bezpieczeństwa i porządku publicznego, lecz także ze względu na potrzebę zabezpieczenia innych wartości konstytucyjnych, niedostrzeganych przez zwolenników liberalnej teorii praw podstawowych. Wśród wartości tych należy wymienić w pierwszej kolejności obowiązek solidarności z innymi (Wstęp do Konstytucji RP), konstytucyjny nakaz urzeczywistniania sprawiedliwości społecznej oraz zasadę społecznej gospodarki rynkowej. Koncepcji jednostki i jej praw, która przyświecała ustrojodawcy przy tworzeniu Konstytucji RP, nie można więc pogodzić z liberalną wizją jednostki skrajnie indywidualistycznej, jedynie luźno powiązanej z atomicznym społeczeństwem. Ustrojodawca przyjął wprawdzie koncepcję jednostki wolnej i autonomicznej, ale też i solidarnej oraz zintegrowanej ze społeczeństwem, w którym żyje, oraz mającej wobec niego określone obowiązki. W ten sposób komponenta liberalna, która niewątpliwie stanowi dominujący składnik koncepcji praw podstawowych właściwej dla Konstytucji RP, została zmodyfikowana (złagodzona) poprzez wprowadzenie do niej elementów teorii socjalnej. Trudno natomiast dopatrzeć się w koncepcji konstytucyjnych praw i wolności przyjętej przez polskiego ustrojodawcę znacznych wpływów teorii

---

<sup>86</sup> H. Klein, *Gewissensfreiheit und Rechtsgehorsam*, [w:] *Staat und Völkerrechtsordnung*, Festschrift für Karl Doehring, Berlin 1989, s. 498; Zob. też: P. Sarnecki, *Prawo konstytucyjne RP*, Warszawa 2014, s. 98; J. Karp, *Bezpieczeństwo państwa* (Art. 26, 126), [w:] W. Skrzydło, S. Grabowska, R. Grabowski, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz encyklopedyczny*, Warszawa 2009, s. 109.

instytucjonalnej, teorii wartości oraz demokratyczno – funkcjonalnej teorii praw podstawowych.

### Literatura

- [1]. Badeni G., *Tratado de derecho Constitucional*, Tomo 1., La Ley, Buenos Aires 2006.
- [2]. Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, C. H. Beck, Warszawa 2009.
- [3]. Banaszak B., *Ogólne wiadomości o prawach człowieka*, [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, (red.) Banaszak B., Preisner A., C. H. Beck, Warszawa 2002.
- [4]. Banaszak B., *Prawa człowieka i obywatela w nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Przegląd Sejmowy” nr 5, 1997.
- [5]. Banaszak B., *Prawo konstytucyjne*, C. H. Beck, Warszawa 2010.
- [6]. Bastida F. J. et al., *Teoría general de los derechos fundamentales en la Constitución Española de 1978*, Tecnos, Madrid 2004.
- [7]. Böckenförde E. W., *Die Methoden der Verfassungsinterpretation*, [w:] idem, *Staat, Verfassung, Demokratie, Studie zur Verfassungstheorie und zum Verfassungsrecht*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1992.
- [8]. Böckenförde E. W., *Grundrechtstheorie und Grundrechtsinterpretation*, [w:] idem, *Staat, Verfassung, Demokratie. Studie zur Verfassungstheorie und zum Verfassungsrecht*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1992.
- [9]. Dudek D., *Zasady ustroju III Rzeczypospolitej Polskiej*, Oficyna Wolters Kluwer business, Warszawa 2009.
- [10]. Escobar Roca G., *La objeción de conciencia en la constitución española*, Centro de Estudios Constitucionales, Madrid 1993.
- [11]. Freihalter G. U., *Gewissensfreiheit. Aspekte eines Grundrechts*, Duncker & Humblot, Berlin 1973.
- [12]. Garlicki L., *Aksjologiczne podstawy reinterpretacji konstytucji*, [w:] *Dwadzieścia lat transformacji ustrojowej w Polsce*, (red.) Zubik M., Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2010.
- [13]. Garlicki L., *Omówienie artykułu 30*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz III*, (red.) Garlicki L., Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2003.

- [14]. Garlicki L., Omówienie artykułu 31, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Komentarz. Tom III*, (red.) Garlicki L., Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2003.
- [15]. Garlicki L., *Zasady określające działalność orzecznictwa sądów konstytucyjnych*, [w:] *Charakter i struktura norm konstytucji*, (red.) Trzcíński J., Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1997.
- [16]. Gulczyński M., *Konstytucjonalizacja nowego ładu społecznego w Polsce*, [w:] Sokolewicz W., *Zasady podstawowe polskiej konstytucji*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1998.
- [17]. Häberle P., *Grundrechtsgeltung und Grundrechtsinterpretation im Verfassungsstaat*, „Juristische Zeitung“, 1989.
- [18]. Häberle P., *Die Wesensgehaltsgarantie des Art. 19 Abs. 2 Grundgesetz*, Müller, Karlsruhe 1962.
- [19]. Karp J., Bezpieczeństwo państwa (Art. 26, 126), [w:] Skrzydło W., Grabowska S., Grabowski R., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz encyklopedyczny*, Oficyna Wolters Kluwer business, Warszawa 2009.
- [20]. Kelsen H., *Reine Rechtslehre*, Österr. Staatsdruckerei, Wien 1992.
- [21]. Klein H., *Gewissensfreiheit und Rechtsgehorsam*, [w:] *Staat und Völkerrechtsordnung*, Festschrift für Karl Doehring, Springer, Berlin 1989.
- [22]. Landa Arrayo C., *Teorías de los derechos fundamentales*, „Cuestiones constitucionales; revista mexicana de derecho constitucional”, 2002, nr 6.
- [23]. Ludwikowski R. P., *Prawo konstytucyjne porównawcze*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa "Dom Organizatora", Toruń 2000.
- [24]. Nogueira Alcalá H., *Derechos fundamentales y garantías constitucionales, Tomo 2*, Librotecnia, Santiago de Chile 2008.
- [25]. Nogueira Alcalá H., *Lineamientos de interpretación constitucional y del bloque constitucional de derechos*, Librotecnia, Santiago de Chile 2006.
- [26]. Nogueira Alcalá H., *Teoría y dogmática de los derechos fundamentales*, Universidad Nacional Autónoma de México, Instituto de Investigaciones Jurídicas, México 2003.

- [27]. Oniszczyk J., *Stosowanie prawa. Wybrane zagadnienia*, Wyższa Szkoła Handlu i Prawa, Warszawa 2000.
- [28]. Rühl U., *Das Grundrecht auf Gewissensfreiheit im politischen Konflikt, Zum Verhältnis von Gewissensfreiheit und universalistischer Moral zu den Institutionen des demokratischen Verfassungsstaates*, P. Lang, Frankfurt am Main, Bern, New York 1987.
- [29]. Sarnecki P., *Idee przewodnie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997*, „Przegląd Sejmowy” nr 5, 1997.
- [30]. Sarnecki P., *Podstawowe założenia nowej konstytucji RP*, [w:] Karnaś J., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Spór o kształt ustroju państwa*, Wyd. Akademii Ekonomicznej, Kraków 1999.
- [31]. Sarnecki P., *Prawo konstytucyjne RP*, C.H. Beck, Warszawa 2014.
- [32]. Scheler M., *Der Formalismus in der Ethik und die materielle Wertethik*, [w:] idem, *Gesammelte Werke*, Band 2, Francke, Bern 1954.
- [33]. Schmitt C., *Verfassungsrechtliche Aufsätze*, Duncker & Humblot, Berlin 1985.
- [34]. Smend R., *Staatsrechtliche Abhandlungen und andere Aufsätze*, Duncker u. Humboldt, Berlin 1968.
- [35]. Sokolewicz W., Omówienie art. 2 Konstytucji RP, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Tom V*, (red.) Garlicki L., Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2007.
- [36]. Squella Narducci A., *Introducción al Derecho*, Ed. Jurídica de Chile, Santiago de Chile 2000
- [37]. Starck Ch., *Die Verfassungsauslegung*, [w:] *Handbuch des Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland*, (red.) Isensee J., Kirchhof P., Band VII, Müller Verlag, Heidelberg 1992.
- [38]. Stelmach J., *Die unbegrenzte Interpretation*, [w:] *Krakauer – Augsburger Rechtsstudien. Die Grenzen der rechtsdogmatischen Interpretation*, (red.) Stelmach J., Schmidt R., Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011.
- [39]. Winczorek P., *Pięć lat konstytucji*, „Res Publica Nowa”, nr 3, 2002.
- [40]. Wiśniewski L., *Wolności i prawa jednostki oraz ich gwarancje w praktyce*, [w:] *Podstawowe problemy stosowania konstytucji*

*Rzeczypospolitej Polskiej, Raport wstępny*, (red.) Działocha K., Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2004.

- [41]. Wiśniewski L., *Zakres ochrony prawnej wolności człowieka i warunki jej dopuszczalnych ograniczeń w praktyce*, [w:] Wiśniewski L., *Wolności i prawa jednostki oraz ich gwarancje w praktyce*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2006.

### ***THEORIES OF FUNDAMENTAL RIGHTS AND THEIR IMPACT ON THE INTERPRETATION OF THE CONSTITUTION***

#### ***Summary***

*Constitutional provisions stipulating the fundamental rights are to a great extent of an indefinite character. That is why their interpretation consists in their concretization, i.e. of their filling with normative substance. Since this cannot be done solely by means of traditional methods, an interpreter resorts to a theory of fundamental rights, which has a decisive impact on the outcome of the interpretation. The article discusses the most influential theories of fundamental rights and analyzes their implications for the interpretation of the constitution. Furthermore, the author indicates the need to draw up a theory of fundamental rights proper to the constitution in force, i.e. inferred from its provisions, that would be binding on an interpreter.*

**Key words:** *theories of fundamental rights, interpretation of the constitution, principle of freedom, principle of social justice.*